

Elina Kouki

Tutkimusetiikka ei saa unohtua – opiskelijaltakaan

Avaimessa (4/2011) ”viittä vaille valmiiksi opettajaksi” itsensä esittelevä opiskelija Riikka Pöyhönen (2011b) osallistuu kirjallisuustieteellisten käsitteiden opetuksesta käytyyn keskusteluun ohjeistamalla koulun kirjallisuudenopetusta esseessään ”Teksti- ja kontekstilähtöisyydestä akselimalliin. Lukion kirjallisuudenopetuksen kehittämissuuntia.” Pöyhönen nojautuu väitteissään pro gradu -työhönsä (Pöyhönen 2011a), joka puolestaan perustuu väitöskirjani (Kouki 2009) kommentoimiseen.

On hyvä, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettajaksi opiskeleva osoittaa kiinnostusta oman alamme tutkimukseen, mutta olisin toivonut Pöyhösen paneutuneen väitöskirjaani yhtä huolellisesti kuin muut siihen perehtyneet (ks. esim. Kirstinä 2011; Mäkiä 2010; Rikama 2010a; 2010b; 2010c; Ristimäki 2011; Suuriniemi 2010; Tiuraniemi 2010). Opettajana, opettajankouluttajana ja tutkijana en voi olla puutumatta Pöyhösen kirjoitukseen – onhan hän valmistumassa ammattiin, jossa joutuu opettamaan paitsi luetun ymmärtämistä myös toisten kirjoittamien tekstien siteeraamista ja referointia.

Pöyhönen (2011b, 55) syyllistyy esseessään väitöskirjani suoranaiseen vääristelyyn väittäessään minun pitävän oppilaiden käyttämää käsitettä *kaikkietävä minäkertoja* ”vääränä käsitteenkäyttönä” ja ”vetävän punakynää alle” *kaikkietävän kertojan* ja *minäkertojan* ”kertojatyyppin sekoittamisesta”, mikä on käsittämätöntä, koska olen kirjoittanut täysin päinvastaista. Pöyhönen (mt.) viittaa väitöskirjani sivulle 168, jossa esittelen yhden ylioppilaskokeen vastausteksteistä koostuneen tutkimusaineistoni mielenkiintoisimmista teksteistä: tekstin, jossa ylioppilaskokelas pohtii *kertoja*-käsitettä päätyen toteamaan, että Lars Sundin romaanin kertojaratkaisu on erikoinen, koska kirjailija ikään kuin sekoittaa *kaikkietävän kertojan* ja *minäkertojan* (Kouki 2009, 167–168). ”Siitähän Sundin tekstissä juuri on kysymys”, kirjoitan väitöskirjassani (mts. 168). Lisäksi totean vastaustekstin olevan ”ehdottomasti lähempänä opettajan antamaa kuutta [täydet pisteet] kuin sensorin ehdottamaa kolmea pistettä” (mt.). Edelleen jatkan: ”Oikeastaan kokelaiden kehittämä käsite ’kaikkietävä minäkertoja’ kuvaa hyvin Sundin kertojakonstruktoita [–].” (Mt.) Itse nimeän Sundin kertojan leikkillisesti ”metaleptiseksi kertojaksi” (Kouki 2009, 142). Marita Hietasaari (2011, 83) nostaa väitöskirjassaan käyttämäni käsitteen esille pitäen sitä ”hauskana terminä”.

Väitöskirjani tutkimustuloksia esitellessäni toteankin useaan otteeseen, että kokelaiden itse keksimät *kertoja*-määritelmät ovat ”oivaltavia” ja adjektiivimaisuudessaan hyvin

kuvailevia (Kouki 2009, 172, 176). Siksi esitän, ettei ylioppilaskokelaita saa rangaista siitä, jos he eivät käytä perinteisesti määriteltyjä kirjallisuustieteellisiä käsitteitä (mts. 140–148, 163–173, 176). Pöyhönen (2011b, 57) sen sijaan kirjoittaa esseessään ikään kuin aivan uutena ajatuksena, että kouluopetuksessa olisi puhuttava *kertoja*-käsitteen ”adjektiivimaisuudesta” ja määriteltäviä käsitteitä ”kuvailevasti” ja ”liukuvasti” (mt). Nämä ajatukset ovat luettavissa jo väitöskirjastani (Kouki 2009, 168–178).

Eikä siinä vielä kaikki: Pöyhönen (2011b, 55–56) väittää sekä Leena Kirstinän, Juha Rikaman että minun suosivan kirjallisuudenopetuksessa ”lokerointilähtöistä analysointitapaa”: Rikaman (2010b) vaatimus kontekstuaalisesta lukutavasta koulussa on Pöyhösen (2011, 56) mielestä ”ahdaskatseinen yritelmä”, ja minun hän toteaa ajavan ”perinteisten, klassisesta narratologiasta perittyjä yleiskattavien lokerokäsitteiden asiaa”, mikä osoittaa, ettei Pöyhönen ole ymmärtänyt sen enempää Kirstinän ja Rikaman ajatuksia kuin minun tutkimuksiani, joissa kritisoin narratologisten käsitteiden ylivaltaa kouluopetuksessa (Kouki 2009, 79, 190; 2011, 367–371). Se, että Pöyhönen referoi tutkimustani tarkoitushakuisesti väaristellen ja valikoiden, kertoo huolestuttavasta ilmiöstä: tutkimusetiikan unohtumisesta.

Argumentoinnissaankin Pöyhönen (2011b, 54) osoittautuu tämän tästä epäloogiseksi: esseensä alkupuolella hän esimerkiksi toteaa olevansa samaa mieltä Samuli Häggin (2010, 40–41) kanssa, joka on esittänyt, että kaikkien kirjallisuustieteellisten käsitteiden on oltava käytössä kouluopetuksessa. Myöhemmin Pöyhönen (2011b, 56) kuitenkin ilmoittaa, että on ”mahdotonta olettaa, että nykyresursseilla tai muutenkaan lukion oppimäärään voitaisiin sisällyttää kaikki kirjallisuustieteessä käytetyt käsitteet ja niiden käyttö eri tilanteissa”. Yhtäkkiä Pöyhönen (2011b, 58) siis onkin samaa mieltä minun kanssani kirjoittaessaan, että ”[-] on oltava sovittuna, mitkä käsitteet tähän oppiaineeseen kuuluvat ja minkä käsityksen mukaan määriteltyinä” (mt.).

Sama näkemysten ristiriitaisuus ja epäloogisuus näkyy Pöyhösen (2011b, 57–58) esitellessä ”akselimalliaan” ja omia näkemyksiään kirjallisuudenopetuksesta. ”Akselimallilliaan” Pöyhönen (2011b, 58) tarkoittaa sitä, että vaikkapa *kertoja*-käsitettä opetettaessa pitäisi ”liukuvien” alakäsitteiden avulla esimerkiksi pohtia seuraavia kysymyksiä: ”Onko kertoja epäluotettava? Mikä tekee [-] kertojan epäluotettavaksi / luotettavaksi? Mitä kertoja tietää?” Kysymykset ovat hyviä – varsinkin jos käsitteen *kertoja* tilalle vaihtaa käsitteen *tutkija*.

Lopuksi Pöyhönen (2011b, 58) ryhtyy vielä esittämään näkemyksiään kirjallisuudenopetuksen uusista suuntaviivoista, ikään kuin häneltä olisi jäänyt lukematta väitöskirjastani sekin luku, jossa esittelen Goodwynin ja Findlayn (2002, 227) *pedagogiset diskurssit* (Kouki 2009, 198–199). Niiden pohjalta hahmottelen *tekstuaalisen ja kontekstuaalisen* lähestymistavan yhdistämistä kouluopetuksessa (mt.). Olen edelleen jatkanut keskustelua eri foorumeilla esittämällä muun muassa ajatuksen *relaatiosta pedagogisena*

käsitteenä (ks. esim. Kouki 2011, 372–373). Käsite *relaatio* ohjaa valitsemaan opetuksen vain sellaisia oppiaineen eri tieteenalojen teoreettisia käsitteitä, jotka auttavat oppilasta tekstin merkityksen ymmärtämisessä ja tulkinassa (mt.).

Esseensä sisältämistä puutteista, virheistä ja muista tutkimuseettisesti kyseenalaisista kohdista huolimatta Pöyhönen (2011b, 53–54) kirjoittaa myös asiaa todetessaan saman kuin minä väitöskirjassani eli sen, etteivät oppilaat hallitse käsitteitä ja että käsitteenopetuksen tilanne koulussa on kaoottinen: ”Oppilaalla, opettajalla, oppikirjojen tekijöillä, opetushallituksella, ylioppilastutkintolautakunnalla ja jatko-opiskelupaikoilla on kaikilla omat käsityksensä, mutta käsitykset voivat erota ja tuntuvatkin eroavan toisistaan suuresti.” Juuri tästä syystä olen esittänyt, että on tehtävä sopimus opetettavista käsitteistä (ks. Kouki 2009, 12–13, 33, 189, 190, 194, 199, 203–204; 2011, 373). Samasta syystä on hienoa, että aiheesta ovat kiinnostuneet myös tulevat äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat, muiden muassa Riikka Pöyhönen.

Keskustelua käsitteenopetuksesta on ehdottomasti jatkettava, ei riidellen – mutta ei myöskään toisten ajatuksia vääristellen tai niitä ominaan esittäen sen enempää opinnäytetöissä kuin muissa tieteellisissä julkaisuissa.

Lähteet

GOODWYN, ANDY & FINDLAY, KATE 2002: Literature, Literacy and the Discourses of English Teaching in England: A Case Study. In *L1 – Educational Studies in Language and Literature* Vol. 2 (3), 221–238.

HIETASAARI, MARITA 2011: *Totta, tarua vai narrinpeiliä?: Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus*. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B. 100. Oulun yliopisto. Humanistien tiedekunta. Kirjallisuus. Tampere: Juvenes Print. <<http://herkules.oulu.fi/isbn9789514296390/isbn9789514296390.pdf>> (16.1.2012)

HÄGG, SAMULI 2011: Lukion uusi narratologia, jatkokurssi. Teoksessa *Kirjallisuus liikkeessä. Lajeja, käsitteitä, teorioita*. Toim. Satu Kiiskinen & Päivi Koivisto. Äidinkielen opettajain liiton (ÄOL) vuosikirja 2011. Helsinki: ÄOL, 37–47.

KIRSTINÄ, LEENA 2011: Analysoi ja tulkitse – klassikkotehtävä. Teoksessa *Kirjallisuus liikkeessä. Lajeja, käsitteitä, teorioita*. Toim. Satu Kiiskinen & Päivi Koivisto. Äidinkielen opettajain liiton (ÄOL) vuosikirja 2011. Helsinki: ÄOL, 49–58.

KOUKI, ELINA 2009: ”Käsitteitä tarpeen mukaan”. *Kirjallisuustieteelliset käsitteet lukion kirjallisuudenopetuksessa*. Väitöskirja. Sarja - Ser. C Osa – Tom. 293. Scripta Lingua Fennica Edita. Annales Universitatis Turkuensis. Turku: Turun yliopisto. <<https://oa.doria.fi/handle/10024/52490>> (16.1.2012)

KOUKI, ELINA 2011: Kiistaa käsitteistä – syntykö sopimus? *Virittäjä* 3/2011, s. 363–377.

MÄKIKALLI, AINO 2010: Kirjallisuus, koulu ja lukemisen mieli. *Virke* 3/2010, 39–41.

PÖYHÖNEN, RIIKKA 2011A: *Kertojan käsitteen hallinta esimerkkinä abiturienttien tekstitaidoista ja opetuksellisista haasteista*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Suomen kirjallisuus. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04915.pdf>> (16.1.2012)

PÖYHÖNEN, RIIKKA 2011B: Teksti- ja kontekstilähtöisyydestä akselimalliin. Lukion kirjallisuudenopetuksen kehittämissuuntia. *Avain* 4/2011, 53–60.

RIKAMA, JUHA 2010A: Kirjallisuudenopetuksen ja yo-tutkinnon kirjallisuustehtävien ei pidä perustua reduktiiviseen poetiikkaan. *Virke* 3/2010, 56–57.

RIKAMA, JUHA 2010B: Kontekstuaalisesta tulkinnasta. *Avain* 2/2010, 57–61.

RIKAMA, JUHA 2010C: Ylioppilastutkinnon kirjallisuustehtävät hakoteillä. *Hiidenkivi-verkkolehti* 20.5.2010. <<http://www.hiidenkivi-lehti.fi>> (16.1.2012)

RISTIMÄKI, JAANA 2011: *"Ei voi olla totta!" huudan niin, että linnut tippuu puista. Kirjallisuustieteellinen kertomus fiktion matkasta kouluun ja takaisin*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Yleinen kirjallisuustiede. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05046.pdf>> (16.1.2012)

SUURINIEMI, SALLA-MAARIA 2010: *"Tavallisia ihmisiä" ja "tarinan enkeleitä" - Tutkimus suomalaisnuorten kaunokirjallisuuden tekstuaalisesta lukutaidosta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Taideaineiden laitos. Suomen kirjallisuus. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04483.pdf>> (16.1.2012)

TIURANIEMI, JOHANNA 2010: *Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjojen antamat valmiudet tekstitaidon kokeen kriittistä lukutaitoa vaativien tehtävien suorittamiseen*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. <<https://oa.doria.fi/handel/10024/59281>> (16.1.2012)